

УДК 346.91

DOI 10.33244/2617-4154.3(12).2023.168-175

О. Ю. Минюк,*канд. юрид. наук, доцент**e-mail: mou12@ukr.net***ORCID ID 0000-0002-2348-9908;****А. С. Лупай,***Державний податковий університет**e-mail: alinalupay2598@gmail.com***ORCID ID 0000-0001-6705-364X**

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИТРЕБУВАННЯ ДОКАЗІВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Статтю присвячено аналізу окремих питань щодо витребування доказів у господарському процесі. У вирішенні господарського спору провідне місце посідає дослідження та витребування доказів, які містять інформацію про обставини справи. Питання витребування доказів залишається одним з способів захисту стороною її інтересів. Уже на стадії підготовки позову позивач має визначити чіткий перелік доказів, якими будуть обґрунтовуватись заявлені позовні вимоги, додати дані докази до позовної заяви, а в разі їх відсутності – вирішувати питання про їх витребування. Проте і тут може виникнути ряд проблем, однією із яких є відсутність доказів. Це може статися у випадку, коли докази втрачені або знищені, або коли їх немає зовсім. Відсутність доказів ускладнює розгляд справи та може призвести до невизначеності рішення.

Іншим питанням, пов'язаним з витребуванням доказів, є недостатня достовірність доказів, яка може бути спричинена помилками у збиранні або обробці доказів, або використанням недостовірних джерел.

Не менш важливою проблемою є питання витребування електронних доказів. Сьогодні обставини багатьох господарських правопорушень значною мірою можуть бути доведені за допомогою електронних доказів, які мають відповідати встановленим законом критеріям та характеристикам, щоб не виникало питання про їх недопустимість, а суд міг покласти їх в основу свого судового рішення.

В Україні, як і в Європейському Союзі, витребування доказів регулюється законодавчими актами, які визначають правила витребування доказів та засоби їх забезпечення. Однак існують актуальні проблеми, які потребують уваги та розв'язання, зокрема питання дозволу на витребування доказів та доведення достовірності електронних доказів. У процесі витребування доказів важливо враховувати права та інтереси сторін у справі, оскільки обмеження їх прав може призвести до нездатності захистити свої права та інтереси в повному обсязі. Тому дозвіл на витребування доказів повинен бути обґрунтованим та необхідним для забезпечення об'єктивності та надійності доказів.

Ключові слова: господарський процес, докази, доказування, витребування доказів.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є аналіз окремих питань щодо витребування доказів у господарському процесі.

Постановка проблеми. Докази завжди були й залишаються центральним правовим інститутом господарського процесу. Теорія доказів та доказування розкриває зміст пізнавальної діяльності в судовому процесі. Докази є підставою для прийняття справедливих, неупереджених судових рішень та встановлення фактів, які мають значення для всебічного розгляду справи. Тому аналіз актуальних питань щодо витребування доказів є одним із ключових у господарському процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання витребування доказів у господарському процесі досліджувало багато вчених та юристів, які залишили свій внесок. Серед них можна зазначити: С. Васильєва, А. Клеймана, В. Комарова, С. Курильова, В. Молчанова, Л. Ніколенко, І. Побірченка, І. Решетникової, Т. Сахнової, Л. Смишляєва, Ф. Фаткуліна, М. Стефана, М. Шакар'яна, К. Юдельсона, М. Юркова, Є. Полякова, М. Маркевича та інших. Проте наразі відсутні комплексні дослідження щодо даної проблематики, а це зі свого боку потребує додаткового аналізу окремих питань щодо витребування доказів у господарському процесі.

Виклад основного матеріалу. Докази, як і будь-які інші дані, мають певні особливості. У вирішенні господарського спору провідне місце посідає дослідження та витребування доказів, які містять інформацію про обставини справи. Зокрема, їм характерні такі ознаки, як допустимість, належність, достовірність та вірогідність. Учасник справи у разі неможливості самостійно надати докази вправі подати клопотання про витребування доказів судом. Суд може збирати докази, що стосуються предмета спору у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів.

Варто зауважити, що питання витребування доказів за оновленою редакцією ГПК України залишається одним із способів захисту стороною її інтересів.

Взагалі, вказані зміни у процесуальному законодавстві зазнали критичних зауважень багатьох учених, які підкреслювали, що за наявності підготовчої стадії в господарському процесі нелогічно обмежувати подання доказів іншими строками, що не пов'язані із закінченням стадії підготовки процесу. Отже, вже на стадії підготовки позову позивач має визначити чіткий перелік доказів, якими будуть обґрунтовуватись заявлені позовні вимоги, додати дані докази до позовної заяви, а в разі їх відсутності – вирішувати питання про їх витребування.

Розберемося детальніше. Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи. Відповідно до ст. 13 ГПК України до основних засад господарського судочинства належить змагальність сторін. Кожна сторона повинна довести ті обставини, які мають значення для справи і на які вона посиляється як на підставу своїх вимог або заперечень [1]. Надаючи докази в судовому процесі, сторони реалізують своє право на доказування і водночас виконують свій обов'язок щодо доказування. Це пов'язано з тим, що саме сторони повинні довести ті обставини, на які вони посиляються як на підставу своїх вимог і заперечень.

Учасники справи подають докази у справі безпосередньо до господарського суду. Суд має забезпечити особам, які беруть участь у розгляді справи, необхідні та рівні процесуальні умови для всебічного і повного дослідження обставин справи. З цією метою суд роз'яснює особам, які беруть участь у справі, їхні права та обов'язки, зокрема щодо подання доказів і розподілу тягаря доказування, сприяє у витребуванні доказів за їх клопотанням та оцінює надані докази за своїм внутрішнім переконанням.

Таке клопотання повинно бути подане позивачем або особами, яким надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, разом з поданням позовної заяви, а відповідач, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору – з поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи.

Клопотання має бути підготовлено з урахуванням положень чинного процесуального законодавства та специфіки конкретної справи і подано в строк, зазначений у ч. 2 та ч. 3 статті 80 цього Кодексу. Такий процесуальний документ відповідає всім положенням відповідного процесуального законодавства. Водночас для підготовки аналогічного клопотання по конкретній справі залишається актуальною консультація фахівця, оскільки будь-яка помилка (не лише змістовна, а й процесуальна, наприклад в частині порядку подачі клопотання) може мати наслідком відмови суду від його задоволення, а отже, й суттєво ускладнить захист інтересів позивача (відповідача) [2].

Вимоги до змісту клопотання про витребування доказів встановлює частина 2 статті 81 ГПК України, де визначені такі елементи, які зазначаються (описують, аргументуються) у клопотанні:

- 1) який доказ витребується;
- 2) обставини, які може підтвердити цей доказ, або аргументи, які він може спростувати;
- 3) підстави, з яких випливає, що цей доказ має відповідна особа;
- 4) заходи, яких особа, яка подає клопотання, вжила для отримання цього доказу самостійно, докази вжиття таких заходів та/або причини неможливості самостійного отримання цього доказу;
- 5) причини неможливості отримати цей доказ самостійно особою, яка подає клопотання [1].

Якщо доказ не може бути поданий у встановлений законом строк з об'єктивних причин, учасник справи повинен про це письмово повідомити суд та зазначити: доказ, який не може бути подано; причини, з яких доказ не може бути подано у зазначений строк; докази, які підтверджують, що особа здійснила всі залежні від неї дії, спрямовані на отримання вказаного доказу. Докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються, крім випадку, коли особа, яка їх подає, обгрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї. Копії доказів (крім речових доказів), що подаються до суду, заздалегідь надсилаються або надаються особою, яка їх подає, іншим учасникам справи. Суд не бере до уваги відповідні докази у разі відсутності підтвердження надсилання (надання)

їх копій іншим учасникам справи, крім випадку, якщо такі докази є у відповідного учасника справи. Способами забезпечення судом доказів є показання свідків, призначення експертизи, витребування та огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів [3].

Ці докази можуть бути використані у господарському процесі, якщо вони були зібрані відповідно до вимог законодавства. У господарському процесі докази є підставою для прийняття рішень та встановлення фактів, які мають значення для розгляду справи. Повна і всебічна оцінка господарським судом доказів має найважливіше значення для винесення законного й обґрунтованого рішення щодо господарської справи [4, с. 68].

Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування. Предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення. Допустимість – обставини, які, відповідно до законодавства, повинні бути підтверджені певними засобами доказування та не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування. Докази, одержані з порушенням закону, судом не приймаються. Доказування – це центральний момент у судовому засіданні, тому що завдяки йому можна встановити, чи мало місце порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання. Усі питання, які виникають у перебігу господарського провадження, можуть бути вирішені лише на підставі обставин, достовірно встановлених під час доказування, правильне його здійснення у змозі забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників провадження, оскільки докази, надані сторонами, є підставою для прийняття всіх рішень у господарському процесі, а їх оцінка відіграє неабияку роль у його винесенні судом [5].

Будь-яка особа, в якій є доказ, повинна видати його на вимогу суду. У разі неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин, суд застосовує до відповідальної особи заходи процесуального примусу, передбачені ГПК України.

Серед видів заходів процесуального примусу, передбачених статтею 132 Господарського процесуального кодексу України, неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин може мати наслідком попередження, видалення із залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, а також накладення штрафу. Однак застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє її від виконання обов'язків.

У разі неподання письмових, речових чи електронних доказів, що витребувані судом, без поважних причин або без повідомлення причин суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів державним виконавцем для дослідження судом. Ухвала про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом є виконавчим документом, підлягає негайному виконанню та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

У випадку невиконання процесуальних обов'язків або зловживання процесуальними правами представниками сторін суд може з урахуванням конкретних обставин справи постановити ухвалу про стягнення як зі сторін, так із їхніх представників штрафу в дохід державного бюджету в розмірі від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Варто зауважити, що питання щодо обов'язку доказування у господарському процесі деякі науковці відносять до спірних. Під цим розуміють, хто і які факти, що входять до предмета доказування, повинен доказувати. Наприклад, одні спираються на те, що внаслідок принципу змагальності обов'язок доказування позовних вимог покладається на позивача, а заперечень – на відповідача, вольова діяльність яких є основою всієї процесуальної діяльності з доказування. Однак інші вважають, що дещо обмежуються права відповідача і пропонують ввести норму, яка б забезпечувала всебічне, об'єктивне і повне з'ясування прав та обов'язків сторін, усіх обставин справи і причин виникнення спору, зобов'язувала господарський суд вжити всіх передбачених законом заходів для з'ясування дійсних обставин справи. Тобто щоб, незважаючи чи позивач, чи відповідач, надати докази можна було всім, хто бере участь у процесі, у будь-який час.

Варто зауважити, що у господарському процесі існують також певні проблеми, які пов'язані з витребуванням доказів. Одним з основних таких питань є відсутність доказів. Це може статися у випадку, коли докази втрачені або знищені, або коли їх немає зовсім. Відсутність доказів ускладнює розгляд справи та може призвести до невизначеності рішення. З цієї причини важливо вживати заходів забезпечення надійності та безпеки доказів, а також здійснювати контроль за їх зберіганням та використанням [1].

Іншим питанням, пов'язаним з витребуванням доказів, є недостатня достовірність доказів. Це може бути спричинене помилками у збиранні або обробці доказів, або використанням недостовірних джерел. Для забезпечення достовірності доказів важливо дотримуватися вимог законодавства з питань збирання, обробки та зберігання доказів. Крім того, необхідно використовувати тільки достовірні джерела інформації та вживати заходів для перевірки достовірності доказів [6, с. 74].

У Європейському Союзі витребування доказів регулюється законодавчими актами, які визначають правила витребування доказів та засоби їх забезпечення. Однак існують актуальні проблеми, які потребують уваги та розв'язання, зокрема питання дозволу на витребування доказів та доведення достовірності електронних доказів. У процесі витребування доказів важливо враховувати права та інтереси сторін у справі, оскільки обмеження їх прав може призвести до нездатності захистити свої права та інтереси в повному обсязі. Тому дозвіл на витребування доказів повинен бути обґрунтованим та необхідним для забезпечення об'єктивності та надійності доказів [7, с. 226].

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що у своїй статті провели аналіз актуальних питань витребування доказів у господарському процесі. У господарському процесі важливо дотримуватись встановлених законом порядків

витребування доказів та забезпечення їх автентичності та цілісності. Витребувані належним чином докази забезпечують дотримання основних засад (принципів) господарського судочинства.

Як у Європейському Союзі, так і в Україні існують актуальні проблеми, які потребують уваги та розв'язання, зокрема питання дозволу на витребування доказів та доведення достовірності електронних доказів. У процесі витребування доказів важливо враховувати права та інтереси сторін у справі, оскільки обмеження їх прав може призвести до нездатності захистити свої права та інтереси повним обсягом.

Не менш важливою проблемою є також питання витребування електронних доказів. Сьогодні обставини багатьох господарських правопорушень значною мірою можуть бути доведені за допомогою електронних доказів, які мають відповідати встановленим законом критеріям та характеристикам, щоб не виникало питання про їх недопустимість, а суд міг покласти їх в основу свого судового рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від № 132-IX від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 15.04.2023).

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 16.04.2023).

3. Ганенко Р. Подання доказів за новим Цивільним процесуальним кодексом. URL : <http://advokat-ganenko.com.ua/?p=1199> (дата звернення: 15.04.2023).

4. Минюк О. Ю., Андросович В. С. Актуальні питання доказів та доказування у господарському процесуальному праві. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4 (12–13) С. 67–72.

5. Науково-практичний коментар Господарського процесуального кодексу України. Станом на 1 лютого 2022 р / за заг. ред. С. О. Короеда. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2022. 420 с.

6. Марченко Н. В. Докази в господарському процесі: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 1. С. 70–76.

7. Шемет С. В. Витребування доказів у господарському процесі. *Трансформації правової системи України в умовах глобалізації економіки та інформаційного суспільства* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2018. С. 224–229.

REFERENCES

1. Economic Procedural Code of Ukraine : Law of Ukraine No. 132-IX dated November 6, 1991 No. 1798-XII. *Verkhovna Rada information*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (access date: 04/15/2023).
2. On amendments to the Economic Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts: Law of Ukraine dated 03.10.2017 No. 2147-VIII. *Verkhovna Rada information*. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (access date: 04/16/2023).
3. Ganenko R. Submission of evidence under the new Civil Procedure Code. URL : <http://advokat-ganenko.com.ua/?p=1199> (access date: 04/15/2023).
4. Mynyuk O. Yu., Androsovyh V. S. Current issues of evidence and proof in economic procedural law. *International Legal Bulletin: Current Problems of Modernity (Theory and Practice)*. 2018. Vol. 3–4 (12–13). P. 67–72.
5. Scientific and practical commentary on the Economic Procedural Code of Ukraine. As of February 1, 2022 / In general ed. Koroyeda S. O. Kyiv : "Professional" publishing house, 2022. 420 p.
6. Marchenko N. V. Evidence in the economic process: actual problems and ways to solve them. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2017. Issue 1. P. 70–76.
7. Shemet S. V. Claiming evidence in the economic process. *Transformations of the Legal System of Ukraine in the Conditions of Globalization of the Economy and Information Society* : materials of the 2nd International Scientific and Practical Conference Kyiv, 2018. P. 224–229.

O. Myniuk, A. Lupay. Separate issues regarding the demand of evidence in economic proceedings

The article is devoted to the analysis of certain issues regarding the demand for evidence in the economic process. In the resolution of a business dispute, the leading place is occupied by research and demand for evidence, which contains information about the circumstances of the case. The issue of demanding evidence remains one of the ways for a party to protect its interests. Already at the stage of preparing a lawsuit, the plaintiff must define a clear list of evidence that will be used to substantiate the stated claims, add these evidences to the claim statement, and in the absence of them, resolve the issue of their claim. However, a number of problems may arise here, one of which is the lack of evidence. This can happen when the evidence is lost or destroyed, or when it is not there at all. The lack of evidence complicates the consideration of the case and may lead to an uncertain decision.

Another issue related to the solicitation of evidence is insufficient reliability of evidence, which can be caused by errors in the collection or processing of evidence, or the use of unreliable sources.

An equally important problem is the issue of requesting electronic evidence. Today, the circumstances of many economic offenses can be proven to a large extent with the help of electronic evidence, which must meet the criteria and characteristics established by law, so that the question of their inadmissibility does not arise, and the court can use them as the basis of its judgment.

In Ukraine, as in the European Union, the demand for evidence is regulated by legislative acts, which determine the rules for the demand for evidence and the means of securing it. However, there are actual problems that require attention and resolution, in particular the issue of permission to request evidence and proving the authenticity of electronic evidence. In the process of demanding evidence, it is important to take into account the rights and interests of the parties in the case, because limiting their rights can lead to the inability to protect their rights and interests in full. Therefore, permission to request evidence must be justified and necessary to ensure the objectivity and reliability of the evidence.

Keywords: *economic process, evidence, proving, demand for evidence.*

Стаття надійшла до редколегії 11 травня 2023 року